

FANATIZAM KAO IZOPAČENA RELIGIOZNOST NE SAMO KOD NEKIH MUSLIMANA NEGO I KRŠĆANA

Fanatizam - Kad religija oboli. S francuskog preveo Jakob Filić. Predgovor Ante Vučković. Split: Verbum, 2025., 75 str.

Autor knjižicu posvećuje članovima skupine „Teologija u dijalogu“, zahvalan za bratstvo „koje učimo zajedno izgrađivati“ (str. 9). Da bi privukao pozornost čitatelja, za uvod iznosi tragičnu zgodu u kojoj je jedan pakistanski pekar u Glasgowu za Uskrs 2016. na Facebooku čestitao Uskrs kršćanima Škotske, a za kaznu ga je izbo na ulici nožem jedan muslimanski ekstremist koji je to očito smatrao uvredom islamu.

1. Francuski dominikanac pastoralno i znanstveno usidren u Kairu

Podatke u autoru preuzimam iz natuknice „Adrien Candiard“, *Wikipédia - L'encyclopédie libre*, 4 stranice, uvid 14. 8. 2025. Adrien Candiard rodio se u Parizu 1982. gdje je završio studij povijesti i političkih znanosti. U dobi od 23 godine, god. 2006., pridružio se Francuskoj provinciji dominikanaca; za svećenika je zaređen 29. kolovoza 2013. Kao student teologije napisao je kazališni monolog

„Petar i Muhamed“ u čast dominikancu Pierreu Claverieju, biskupu Orana, kojega su ubili islamski ekstremisti 1. kolovoza 1996. Djelo je prevedeno na talijanski i arapski te je puno puta prikazivano. Zatim je napisao dramu „Peto evanđelje“ o dominikancu Henriju Vergèsu kojega su u Alžiru ubili ekstremisti 8. svibnja 1994. Iako je pisana o tragičnom događaju, drama je iznesena u šaljivu tonu te potiče na približavanje kršćana i muslimana.

God. 2012. premješten je u samostan dominikanaca u Kairu, gdje uz znanstvene i publicističke radove vodi župu za katolike francuskog jezika. Tu je na Američkom univerzitetu u Kairu stekao magisterij iz islamologije. Za širok krug čitatelja napisao je god. 2016. „Razumjeti islam (ili točnije: zašto ga nikako ne razumijemo“ (*Comprendre l'islam ou plutôt: pourquoi on n'y comprend rien*). God. 2022. priredio je disertaciju o poimanju istine kod srednjovjekovnog islamskog teologa Ibn Tejmije (1263.-1328). Za njega *Enciklopedija islama* od C. Glasséa (prevedena na bosanski u Sarajevu 2006.) kaže da je „jedna od glavnih figura u fundamentalističkom milieu islama i značajna je preteča vehabizma“ (str. 242). O Tejmiju je držao predavanja na znanstvenim skupovima te pod naslovom „Neposredni Bog“ (*Le Dieu immédiat*) izdao pregled njegove teologije god. 2023.

Piše i radove o kršćanskoj duhovnosti, kao „Da li je Apokalipsa radosna vijest?“ (*L'Apocalypse, une bonne nouvelle?*, 2022.), zatim „Bdjeti, a gdje je noć? Mali traktat o nadi za uporabu suvremenici-ma“ (*Veiller où en est la nuit? Petit traité de l'espérance à l'usage des contemporains*, 2023.), „Duhovni život nema dobi“ (*La vie spirituelle n'a pas d'âge*, 2025.). Za neke od tih radova postoje adrese za preuzimanje s interneta. Neka njegova djela prevedena su na talijanski, nizozemski, španjolski, grčki, arapski, poljski, rumunjski i češki.

2. Tri poglavlja o fanatizmu kao bolesnoj religioznosti

U Uvodu (str. 13-19) iznosi kako je vijest o ubojstvu muslimana od strane muslimanskog ekstremista u Škotskoj pročitao dok se spremao za simpozij u Bejrutu o vjerskom nasilju na kojem je kanio prikazati Tejmijevu teologiju nasilja uz kontekst u četrnaestom stoljeću. Na pitanje, kakav stav zauzeti spram muslimana koji s kršćanima sudjeluju u uskršnim slavljinama, Tejmi je izdao *fetou*: treba ih strogo opomenuti, a ako nastave zaslužuju smrt (str.15). Postupak ekstremista u Škotskoj i pravni savjet teologa iz četrnaestog stoljeća **autoru su povod** da predloži teološko razmišljanje o fanatizmu, a teologiju vidi kao „razboriti i kritički diskurs o vjeri

i Bogu“ (str. 17). Razvoj mnogih oblika vjerskog fanatizma njemu kao teologu i vjerniku razlog je zabrinutosti: „Ne bi li nas bliskost Bogu i ljubav prema njemu trebale učiniti boljim osobama? Kako je moguće da nas odvedu u sasvim suprotnom smjeru - u krutost i isključivanje, a ponekad i nasilje?“ (str. 18). Na takav pristup nadahnjuje ga znanstveno bavljenje islamom, ali i razmišljanje o duhovnosti kršćana danas.

1. Razlozi ludila (str. 23-37).

Ističe kako su naziv „fanatizam“ skovali filozofi prosvjetiteljstva označivši time vjersko ludilo. Citira Voltairov članak o fanatizmu. On Bartolomejsku noć u Parizu 23. na 24. kolovoza 1572. - u kojoj su na poticaj kraljice majke Katarine Medici katolici masakrirali 25 000 hugenota - naziva okrutnim događajem fanatizma kada su katolici hugenote bacali kroz prozor ili rasijecali na četvero zato što nisu išli na misu (str. 25). Voltaire je smatrao da fanatike gotovo uvijek vode prevaranti koji im u ruke stavljaju nož. Današnji terorizam u ime Islamske države neki pojašnjavaju kao kolektivno ludilo, ali naš autor drži da to nije dovoljno objašnjenje. On upućuje na Tejmija kao zastupnika „pobožnog agnosticizma“ prema kojemu o Bogu ništa ne znamo, a vjera je pitanje djelovanja. Kazna muslimanima koji s kršćanima obavljaju vanjsku proslavu Uskrsa kazna je otpadnicima

od vjere. Budući da je, prema Tejmiju, Bog po svojoj naravi nedostupan ljudskom razumu, moguće je nasilje u ime ispravne vjere (str. 33). Terorizam je jedan od simptoma koji pogađa današnji sunitski islam. „To je teologija koja odbija teologiju, teologija koja promišlja o besmislenosti same teologije, teologija iz koje je Bog odsutan, osim u obliku zapovijedi“ (str. 34).

Autor ističe kako je fanatizam plod određenih poimanja Boga i **naše sposobnosti** da ga spoznamo. Zato su postupci kršćanskog fundamentalista koji drži da je Bog svijet stvorio u sedam redovnih dana i džihadista koji postavlja bombu u podzemnu željeznicu vezani uz njihovu teologiju. Mi danas ne smijemo odgovornost stavljati isključivo na jednu religiju: „Teologije koje vode u fanatizam ili mu pogoduju mogu biti vrlo različite, a ni njihovi plodovi ne moraju uvijek biti slični“ (str. 36). Zaključuje ovo poglavlje tvrdnjom da je fanatizam zapravo ateizam religioznih.

2. Idolopoklonstvo (str. 41-57). Fanatici svoju vjeru shvaćaju i žive do skrajnosti. Međutim nije dobro da mi kršćani ističemo kako nam trebaju „umjereni muslimani“ u smislu mlakosti i slabog uvjerenja. Autor ističe kako ne bi volio da ga u tom smislu netko naziva „umjerenim kršćaninom“ jer osobno želi živjeti krsnu pridruženost Kristu. U takvim pokušajima vidi

utjecaj Kantove filozofije iz djela „Religija unutar granica pukog uma“ (hrvatski prijevod izdao Verbum, Split, 2012.; prijevod na srpski latinično izdanje u Beogradu, 1990.). Fanatizam je posljedica Božje odsutnosti u misli i djelovanju fanatika. Biblija to naziva idolima. Fanatici zamjenjuju Boga nečim što mu je slično, onim što blista Božjim sjajem (str. 44). Suvremeni idoli mogu biti novac, televizija, internet i mobiteli, ali postoji i biblijski fundamentalizam kojim je moguće „tući ljude po glavi“ (str. 46). Liturgija može postati idolom kada postane sama sebi svrhom; sveci mogu postati idoli. Idolopoklonik može svoje najgnusnije želje zamijeniti za volju Božju. Takvim integralistima „pravo katoličanstvo“ zamračuje pravoga Boga (str. 48). Bog ne dopušta da njime manipuliramo; fanatizam prevladava „kada Božji beskraj poželimo zarobiti u uske okvire vlastitih ideja“ (str. 49). Kad se udaljimo od religijskih idola, pronalazimo sekularne kao što su napredak, povijest, klasa, rasa, planet. Najbolji način zalaganja da Boga ne zamijenimo ničim, jest prepuštanje Bogu njegova vrhovništva.

Papa Franjo izdao je 19. lipnja 2023. Apostolsko pismo *Sublimitas et miseria hominis* povodom 400. obljetnice rođenja Blaisa Pascala (predstavio ga Darko Grden u *Glasu Koncila* 8. srpnja 2023.) Iako je Candiard ovu svoju knjižicu obja-

vio tri godine ranije, ta godišnjica mogla bi biti povod da citira Pascalovu knjigu *Misli* da istina bez ljubavi nije Bog, nego idol kojeg ne treba ni, voljeti ni štovati (str. 51). Iz toga naš autor izvodi da istine vjere prestaju biti ispravne ako ih koristimo kao oružje za uništavanje drugih jer smo od njih napravili idola koji nalikuju Bogu. Navodi odgovor nečistog duha Isusu u kafarnaumskoj sinagogi iz Mk 1,24 "Znam tko si: Svetac Božji!" tumačeći kako sotona nije mogao podnijeti Isusovu prisutnost punu ljubavi. Iz toga izvodi kako trebamo prihvaćati da nas Bog ljubi u Isusu te usudivati se puštati **Božju ljubav u naše živote** (str. 52-54). On dopušta, zajedno s liječnicima, da je fanatizam psihička bolest, ali naglašava kako je to prije svega bolest duhovnog života. Idoli nas zatvaraju vlastitim ograničenjima, a Bog je beskrajn i zove nas na putovanje u nove duhovne krajeve. Duhovni život je odnos s Bogom koji se treba razvijati.

3. Putovi ikonoklazma (str. 61-67). Za razliku od nekih dobronamjernih društvenih djelatnika koji nude programe za „deradikalizaciju“ terorista, naš autor smatra da je razvoj duhovnog života pravi lijek protiv religioznog fanatizma. Svjestan da s Bogom ne možemo zagospodariti niti ga koristiti za vlastite svrhe, on predlaže „tri lijeka iz vlastite ljekarne“ (str. 62).

a) Prvi lijek je dinamična i zanimljiva teologija koja nam pomaže postupno se čistiti od naivne ili lažne slike o Bogu. Mlade možemo zaštititi od „džihadističkih regrutera“ dajući im alate za kritičko promišljanje.

b) Drugi lijek je oslobađajuće iskustvo međureligijskog dijaloga. Takav dijalog nije nadmetanje niti djetinjasto natjecanje u tome tko više moli, nego iskren razgovor o Bogu dvojice vjernika koji to ne govore na isti način. „Kad mi Krist govori i otkriva se u životu drugoga, učim imati bolji odnos s Bogom koji je veći od moga srca“ (str. 66).

c) Molitveni susret sa sobom u tišini, kada otkrivamo da smo samo ljudi te prepuštamo Bogu da nam se otkrije kako želi.. „Fanatik se ničega ne boji toliko koliko se boji molitve u tišini, jer se ničega ne boji koliko se boji zbunjujućeg i preobražavajućeg susreta sa živim Bogom“ (str. 67).

U zaključku (str. 69-71) pretpostavlja kako bi se Voltaire iznenadio kada bi vidio da se promišljanje o fanatizmu može završiti pozivom na molitvu. Gajenje osobne duhovnosti kao prihvaćanje odnosa s Bogom koji je ljubav nudi nam mogućnost da rješavanje religijskih problema tražimo u religiji. To nije lagodno jer je vjera povjeravanje sebe Bogu koji izmiče našim pokušajima da ga uhvatimo u svoje umirujuće i neizmjerne

pojednostavljene slike. Na kraju je zabilježio da je ovu knjižicu završio 8. kolovoza 2020., na spomen sv. Benedikta, koji je želio biti sluga istine, ali je isticao da istini možemo služiti samo ljubeći vlastitu braću. U „Zahvalama“ (str. 73) navodi i dvojicu dominikanske subraće koji su kao recenzenti „nadišli puke zahtjeve kanonskih propisa“.

Fanatizam je religijska bolest vjerski iščašenih pojedinaca i skupina koja se može liječiti promišljenim ispravljanjem vlastite slike o Bogu. Prevoditelj i izdavačka kuća Verbum u Splitu ovom knjižicom omogućili su čitateljima hrvatskog govornog područja zanimljiv uvid i ponuđeni lijek za bolest fanatizma. Pročitao sam je, uz kreativno razmišljanje, i preporučujem je našim čitateljima.

Mato Zovkić

BISKUP I IMAM SURAĐUJU U ZBLIŽAVANJU RELIGIJSKI RAZLIČITIH

Hermann GLETTLER-Abualwafa MOHAMMED, *Nicht den Hass, die Liebe wählen. Ein Bischof und ein Imam über Spuren der Hoffnung in einer verwundeten Gesellschaft*. Freiburg: Herder, 2025., 192 str.

Autori svoje djelo označavaju kao knjigu dijaloga te ga posvećuju mladima u čiju budućnost vjeruju; žele im da sazrijevaju slobodni od mržnje i nikada ne izgube pouzdanje; oni trebaju sudjelovati u oblikovanju bolje budućnosti za naš izranjeni svijet.

1. Kako su predstavljeni autori

Izdavač je na omotu naveo osnovne podatke o autorima. Hermann Glettler r. 1965. u katoličkoj obitelji s petero djece u Tirolu, završio studij teologije i povijest umjetnosti, za svećenika biskupije Graz-Seckau zaređen 1991. Pastoralno djelovao u Grazu gdje je upoznao imama Abualwafa Mohammeda; papa Franjo imenovao ga biskupom u Innsbrucku 2017. Bavi se kršćanskom duhovnošću u odnosu na urgentna pitanja našega vremena, zalaže se za zapostavljene i za ozbiljan dijalog sa suvremenom umjetnošću. God 2022. tiskano je kod Herdera drugo izdanje njegove knjige o duhovnom usmjerenju